

№ 11 (159)

СУБОТА,
30 ЖОВТНЯ 2010 РОКУ

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний — то Циганське Слово...

Лекса Мануш

ЗОМАНІЯ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

Літос поговіра

• ПОЛІТИКА • СВІТ • ПРАВО • КУЛЬТУРА • МИСТЕЦТВО •

Змінити світ шляхом освіти

Парувас е лума сіклібнаса

Вирватися з середовища

У США, де є негритянські поселення і де рівень життя населення набагато нижчий за рівень життя середнього американця, проводилися різноманітні заходи з подолання бідності. Це і збільшення соціальних виплат, і будівництво соціального житла, і надання роботи, хоч і низької кваліфікації. Однак все це корінним чином не змінило становища. Пошуки причин цього привели ряд учених, як-от соціолог Чарльз Мюррей, дарвініст Вільям Вільсон та інших, до думки, що основним напрямом роботи у подоланні бідності є освіта. Тобто людина, яка прагнула отримати освіту і отримала її, завжди вирветься зі свого середовища.

Перефразуюмо відомий анекдот: "Чому ти бідний?" — "Тому що не освічений". "А чому не освічений?" — "Бо бідний". Ця, здавалося б, парадоксальна народна мудрість як в краплині води відображає суспільні процеси. Адже давно помічено, що бідність і неосвіченість прямо пов'язані між собою. І цей процес не залежить ні від етнічного, ні від расового факторів. Уперше науково обгрунтовані цю закономірність американські вчені, які досліджували ці питання. Отримані результати були опубліковані в книзі "Дитяча зона Гарлема" педагога Джеффри Канада, який займається цією проблемою понад 20 років. Книга вийшла у Нью-Йорку в 2008 році.

Паралельно питаннями працевлаштування молоді і отримання ними певних професійних навичок займався Нобелівський лауреат з економіки Хекман, котрий дійшов висновку, що повністю збігається з висновками Д. Канада. А висновок такий: "Найкраще забезпечити розвиваючі умови для дитини в родині ще у ранньому віці. І якщо це не вийшло, то необхідно якомога раніше надати дитині умови, які розвивають і збагачують".

Що це означає?

"Ефект Матфея"

Спеціалісти, які вивчають розвиток читання у дітей, давно відкрили явище, яке вони називають "Ефектом Матфея", за аналогією з біблійним: "Імущему дається, а у неімущого забирається" (з "Нагорної проповіді").

"Ефект Матфея" можна застосувати до навичок читання дитини. Діти з забезпечених родин, де батьки розуміють важливість дошкільного виховання, краще читають, ніж діти з малозабезпечених сімей. У гіршому класі різниця між учнями, які читають і які не читають, стає настільки великою, що жодні методики вже не допомагають вирівняти рівень знань і навичок.

Отже, ці діти не зможуть закінчити 9-й клас зі знаннями, які дозволять їм продовжувати навчання у середніх спеціальних закладах, щоб далі працювати за обраною професією. А у подальшому це призведе до бідності й зuboжіння.

Дорослі винні у неосвіченості дитини?

Джеффри Канада визначив, що для того, щоб зламати ситуацію щодо поганого читання дітей, треба зробити особливий наголос на раннє мовне спілкування, тобто на засвоєння дитиною певної кількості слів.

Моніторинг, проведений іншим науковцем — Шандором Гуляшем (Угорщина), показав, що ромські діти, які йдуть у перший клас, мають у своєму словниковому запасі близько 600 слів. У той же час лексикон дітей з ромських сімей складається майже з 5 тисяч слів!

І тут бачимо неабияку провинку батьків: вони мало розмовляють з маленькими дітьми, особливо з немовлятами.

Ш. Гуляш навіть визначив час, який витрачають батьки на спілкування з дітьми. Виявилось, що батьки з не ромських сімей спілкуються зі своїми дітьми від години до півтора на день. Це і різні повідомлення, спостереження, оцінка ситуації,

і читання книжок тощо. У ромських же родинах спілкування з дітьми, пише він, становить усього 15–20 хвилин. І це призводить до відомих результатів: поганий розвиток мовлення — погане читання — погане засвоєння матеріалу — відставання від однолітків — неможливість закінчити школу і отримати професію — неможливість працевлаштуватися — бідність.

Однак маємо стати на захист ромських батьків: основна частина їх малогромотна, і через це вони не можуть отримати інформацію про виховання дітей з друкованих джерел: книг, журналів, а наше телебачення — це, в основному, розважальні шоу, конкурси, концерти, реклама і таке інше, і йому не до передачі з навчання молодих матерів. Шкільна програма для старших класів взагалі не передбачає вивчення питань сімейного життя, крім деяких з них на уроках валеології.

Як розірвати порочний ланцюг?

Які ж виходи пропонує Джеффри Канада, щоб розірвати порочний ланцюг неосвіченості та бідності?

Він розробив так звану систему "конверсної стрічки": школа для вагітних жінок і молодих матерів, дошкільна програма, допомога дітям у навчанні в початковій і середній школі. Окремо виділена підготовка до вступу до середніх спеціальних та вищих навчальних закладів, так звана "Перспективна академія". У цьому "конверсі" головна роль уже передається професійним педагогам, які "піднімають" дитину з одного щабля на інший, за повної підтримки батьків.

"Коли ми дамо дитині належну освіту, то підготуємо її до життя, до трудової діяльності. І цим самим дамо молодій людині в руці вудочку, навчимо її ловити рибу, виремо її з бідності. Чим і змінимо світ на краще."

Євгенія Навроцька

РОМСЬКІ ГРОМАДИ

Товариство працює, але нам потрібна допомога

Товариство буті керел, ай аменге тробуй жутипе

Мукачівське ромське поселення розташоване на цих землях уже багато років. Воно є найбільшим табором в Україні, адже в ньому мешкає понад 5 тисяч людей.

На жаль, це один із найбільш небезпечних таборів у нашому краї, а можливо, і у всій країні.

У червні цього року після великої зливи, яка тривала 20 днів, поселення перебувало в критичному стані. Практично весь табір був у воді, багато хат було повністю залито водою, 17 з них розвалилися. Мешканці цілими см'яма масово покидали свої житла і тікали в інші міста та села. Табір був повністю ізольований від світу, не було ні світла, ні питної води. Влада Мукачєва та Мукачєвського району забула про ромів.

Звичайно, ми самі не сиділи без діла. Наша організація — Культурне товариство з захисту інтересів ромів м. Мукачєва та Мукачєвського району „Романо Амалипе“ — була єдиною, хто допомагав мешканцям табору продуктами та організував людей, щоб якось боротися з водою. Самі зробили стоки в каналізацію, масово копали траншеї, за свої кошти винаймали машини, які відкачували воду з будинків.

Це стихійне лихо об'єднало всіх ромів. Тепер проблема покинула наш табір, однак залишила свій страшний слід — розвалені будинки, покинуті домівки, багато хворих тощо.

Наша організація „Романо Амалипе“ не складе рук, що можемо — робимо. На території

Одна з сімнадцяти зруйнованих хат.

поселення почалося будівництво амбулаторного центру та аптеки. Відкриваємо початкову школу-садочок на 25 дітей. Роздаємо продукти „дітям війни“, а також пенсіонерам у поселенні та районі, — таких є 300 осіб. Тим, хто не має особистих документів,

допомагаємо їх оформити та отримати, а це справа нелегка. Однак зробили вже паспорти 20 мешканцям.

Спільно з мерією наше товариство організувало регулярне вивезення сміття з поселення, а разом із компанією АВЕ забез-

печили табір урнами для сміття. Це ще недавно було неабиякою проблемою.

Наша організація „Романо — Амалипе“ працює і в інших напрямках. Так, протягом 2009-2010 років ми провели кілька конференцій для лідерів ромських організацій поселення та району. У травні ц.р. був організований за власні кошти фестиваль ромів. Запросили й гостей з інших міст та районів краю. На фестивалі, де ромів демонстрували своє мистецтво, зібралися понад 1000 осіб.

Спільно з головним лікарем Мукачєва В.Васотою проведено двомісячну школу волонтерів. Її закінчили 25 ромів.

У цьому році зареєстрована в Мукачєвському міськвиконкомі ще одна ромська спортивно-оздоровча організація — „Романо Джівіпе“, головою якої став Калман Калманович Олах. А це значить, що молодь нашого посе-

лення, а також молоді роми району не залишаться поза увагою: працюватимуть оздоровчий табір, спортивні секції, проводитимуться змагання з футболу та інших видів спорту. Посильний внесок внесе і наша організація.

Отже, товариство „Романо Амалипе“ працює і в цей складний час. Однак самим нам з усіма проблемами ромського поселення не справитися: потрібна допомога держави, місцевої влади. Чи поліпшиться ситуація з приходом нових людей у владу після виборів — не знаємо. Хочеться вірити, що поліпшиться і що про ромів не забудуть, як це було під час недавнього стихійного лиха.

Андрій Лакатош,
заступник голови
Культурного товариства
з захисту інтересів
ромів Закарпаття
„Романо Амалипе“

Вул. Проектна.

ЗУСТРІЧІ

Проблеми паспортизації ромів

Проблеми роменгері е ліла

Саме цій темі була присвячена ознайомча зустріч партнерів ромських неурядових організацій України, які отримали фінансову підтримку від МФВ на проведення моніторингу щодо наявності у ромів особистих документів.

Всім відомо, що громадянство особи засвідчується офіційними документами — свідоцтвом про народження та паспортом. Їхня відсутність обмежує доступ людини до величезного числа соціальних послуг — у медицині, освіті, пенсійному забезпеченні, у виплатах за народження і догляду за дитиною тощо. Без паспорта не влаштуєшся на роботу, не оформиш шлюбні відносини та інше.

Цей перелік можна продовжувати і продовжувати. Особливо гостро відсутність особистих документів спостерігається серед ромів. Ось саме тому ця тема й лягла в основу зустрічі, яка відбулася в Києві в середині жовтня.

Організувала і провела її координатор програми „Роми України“ **Наталія Кияк** спільно з асистентом програми „Роми України“ **Христіною Біланець**.

На зустріч приїхали лідери ромських організацій, а деякі разом з юристами, які працюють у цих організаціях. Географія була доволі широка: **Донецьк, Луцьк, Ужгород, Белгород-Дністровський, Черкаси, Київ, інші міста.**

Основні доповіді зробили **Наталія Кияк** (Київ) „Доступ до документів, що посвідчують особу в Україні — ситуація сьогодні“, **Мар'яна Берберг** (Роштал), координатор Програми грантів з прав людини та управління, що реалізується в рамках програми Фонду Відкритого Суспільства (м. Будапешт), „Громадянство як право людини — шляхи моніторингу та виборювання прав та ПР-менеджер МФВ **Ірина Пушкар** (Київ) — „Інформаційна політика та відкритість отримувачів грантів, які працюють з Міжнародним фондом „Відродження“.

Учасникам зустрічі були роздані „витяги з різних міжнародних документів“ щодо отримання ідентифікаційних документів, які можуть бути використані ними у подальшій практичній роботі. Україна ратифікувала більшість з цих міжнародних документів. Серед них — „Загальна декларація прав людини“, „Міжнародний пакт про громадянські і політичні права“, „Конвенція ООН про права дитини“. Україна імплементувала ці документи у власне законодавство, в першу чергу, в Конституцію України та в Закон України „Про громадянство“.

Яка ж сьогодні ситуація з паспортизацією ромів України? Чому громадянські організації, які займаються захистом прав ромів, б'ють на сполох з цього приводу?

Слово — учасникам зустрічі **Олена Федор, Черкаська область:**

Слово — учасникам зустрічі

Олена Федор, Черкаська область:

— Я працюю в Золотоноші. У нашому місті проживає понад 2000 ромів. Ми провели попередній моніторинг щодо наявності у них паспортів. І виявилось, що 21 особа не має свого основного документа. Ми підготували всі необхідні довідки і подали їх у суд для розгляду і встановлення фактичного існування фізичної особи. Найбільше нас хвилює те, що значна частина осіб, які народилися в Росії, втратила свідоцтва про народження, а поновити їх не можуть. Тому ми шукаємо партнерів серед російських правозахисних центрів, які могли би нам допомогти у вирішенні нагальних питань.

Елеонора Кулчар, Ужгород:

— В Ужгороді, де мешкає близько 5 тисяч ромів, ситуація з паспортизацією викликає занепокоєння. Особливо це стосується осіб, які компактно проживають на вулицях Пирогова та Тельманна. Хоча є багато таких, котрі мешкають і в інших місцях. Ми зробили моніторинг і виявилось, що близько 100 осіб не мають свідоцтва про народження (і не тільки діти, а й дорослі), паспортів, а якщо і є паспорти, то часто-густо немає реєстрації за місцем проживання.

Наталія Варакута, м. Донецьк:

— Значна частина ромів нашого регіону приїхала до нас з Росії. Для того, щоб оформити документи цим людям, потрібно постійно звертатися в Російське консульство. Однак ці послуги

достатньо дорогі — вони коштують 20 доларів. Ця сума здається невеликою, та якщо в родині кілька осіб і у них немає документів, то це виливається в значну суму для родини. Я була би дуже рада, якби змогла допомогти хоча би 30 відсоткам з тих, хто до мене звернувся з цим питанням.

На зустрічі також виступили **Петро Григориченко**, президент громадського об'єднання „Всеукраїнський конгрес ромів України“ (м. Київ), **Петро Бураченко**, голова товариства „Альянс ромен Черкащини“, **Лариса Флора** (ГО „Нево дром“, м. Белгород-Дністровський, Одеська область), **Віктор Пенько** (ГО „Терне рома“, м. Луцьк), **Оксана Швєць** (ГО „Майбутнє ромів м. Берегове“, Закарпатська область), **Мирислав Горват** (ГО „Романі черхень“, м. Ужгород) та інші.

Для учасників зустрічі був розроблений проект анкети, щоб зібрати дані щодо доступу до документів, які засвідчують особу. Заповнення такої анкети та її аналіз потрібні, аби дізнатися реальний стан наявності особистих документів хоча би у тих регіонах, де реалізуються проекти з паспортизації ромів.

Водночас надаватимуться й юридична допомога та необхідні роз'яснення щодо поновлення того чи іншого документа.

Реалізація цих проектів стане справжнім внеском у покращення життя ромів України. А зустріч у Києві допомогла в координації спільних зусиль у цьому напрямі.

Олена Бойко,
Мирислав Горват

Дошкільна освіта обов'язкова

Школякери сіклібен тробуй

Протягом 3-х літніх місяців 26 учнів 7-9 років з Концовського поселення завдяки підтримці МФ «Відродження» (групи підготовки до школи, яка працювала на базі ЗОШ І-ІІІ ступенів с. Концово) змогли краще влитися у шкільну громаду. За активної допомоги вчительки **Беати Золтанівни Андрейчак** вони навчилися основних правил для учнів, а також основи лічби, розповіді, навичкам малювання і письма, фізкультурних вправ, аплікації тощо.

У рамках проекту діти отримували харчування і солодкий сіл (печиво, водичку, фрукти). Робота проводилася згідно з затвердженим режимом дня і розкладом занять.

Формування навичок дотримання режимних моментів виявилось складним процесом, який не обмежувався тільки роботою з дітьми, педагог працювала і з батьками учнів.

Діти були доглянуті, вчителька намагалася підібрати різноманітні ігри, заняття для пробудження мотивації до навчальних занять.

Крім згаданих занять, учасники проекту працювали з батька-

Учні початкових класів.

ми-ромами й у підготовці документів, необхідних для зарахування учнями школи, і найперше довідок-посвідчень особистості, а також організували медогляд дітей-ромів, обстеження у Чопській районній лікарні.

Станом на 1 вересня цього року 20 ромських хлопчиків і дві дівчаток у формі, подарованій римо-католицькою церквою громадою, впевнено почували себе за партою і вміло тримали в руках ручку.

За підсумками I чверті окремі

діти вже вміють рахувати, розповідати про себе і знають кілька віршиків, вміють виготовити аплікацію. Але закріпити навички, набуті в школі, необхідно у смі! На жаль, ромські хлопчики і дівчатка, не мають змоги займатися з батьками вдома. Тому логічним продовженням підготовки до школи стали заняття у групі продовженого дня, яка працює з цього року на базі нашої школи.

Олена Федорова,
директор Концовської
ЗОШ І-ІІІ ст.

СЕМІНАР-ТРЕНІНГ

Слухали і навчалися

Шунасас ай сітубасас

19-20 жовтня в Ужгороді в Центрі національних меншин пройшов перший семінар-тренінг з серії семінарів для лідерів ромських неурядових організацій.

Тут зібралися представники ромських громад Берегова, Мукачева, Виноградова, Перечина, В.Березного, Порошково, обласного центру, які хотіли отримати інформацію про те, як навчитися оцінювати свою роботу та як проводити стратегічне планування.

Цей семінар-тренінг відбувся за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження», а підготувала його координатор фонду в Закарпатській області **Христина Білашинець**.

Вела семінар представниця Корпусу миру **Ерін Дуулєнд**, перекладачем була **Наталія Мельник**.

Наступні семінари-тренінги відбудуться також в Ужгороді в листопаді та грудні.

Вл. інформ.

Під час семінару-тренінгу.

ДОСВІД

Суд визначив: ізоляція дітей-ромів у хорватських початкових школах є дискримінацією

О крісарі пгендас: ізоляція е романе-чаворен анде хорватське англуне школи сі дискримінація

Щорічно сотні учнів-ромів «закінчують» школу і отримують атестати. На жаль, значна частина з них ледве вміють читати і писати. І якщо ці учні проходили незалежне тестування, то вони навряд чи змогли навіть прочитати завдання, а не то, що відповісти на них. У **Хорватії, вперше у Європі, почали з цим боротися. Саме про ці перші кроки і йдеться у статті.**

15 громадян Хорватії, ромі, які народилися в період між 1988 і 1994 роками і проживають в селах Ораховице, Подтурене і Трно-весе, в північній Хорватії, подали до суду скарги з приводу того, що свого часу, навчаючись у початковій школі, були ізольовані від інших учнів, оскільки ромі. Відвідуючи школу в селах Масинек і Подтурене у ранній час — між 1996 і 2000 роками — вони навчалися у класах тільки для ромів, поки не залишили школу у 15 років.

У квітні 2002 року ці молоді люди ініціювали судові процедури проти цих початкових шкіл. Вони скаржилися, що курс навчання для ромів був у них на 30% менший за змістом, ніж офіційний курс навчання. Така ситуація є расово-дискримінаційною і такою, що порушує їхнє право на навчання, так само, як і їхнє право на свободу від нелюдського і такого, що принижує їхнє достоїнство у поведінці з ними. Молоді люди надали психологічне дослідження дітей їхнього регіону, які відвідують класи тільки для ромів. У дослідженні йдеться, що вольоване навчання завдало емоційну і психологічну шкоду дітям-

ромам як з погляду почуття власного достоїнства, так і самоповаги і розвитку особистості.

У вересні 2002 року Чаковецький муніципальний суд відхилив скаргу позивачів. Він знайшов, що причиною сегрегації учнів-ромів в окремі класи було те, що їм знадобилося додаткове навчання. Більш того, курс навчання в початкових школах Подтурене і Масинек був таким, як і в інших класах у цих школах. Отже, заявники не змогли довести свого твердження про расову дискримінацію. Інша скарга згодом була відхилена і в Апеляційному суді. Скарга, подана в листопаді 2003 року, також була відхилена на таких самих підставах. У лютому 2007 року позивачі знову звернулися до суду.

Вони стверджували, що, навчаючись у класах тільки для ромів, вони втратили права на освіту в різнокультурному середовищі, що, в свою чергу, заподіяло їм серйозну освітню, психологічну й емоційну шкоду і, зокрема, породило відчуття відчуженості й браку самоповаги. Вони також скаржилися на надмірну тривалість процедур, ініційованих ними в національних судах. Позивачі посилалися на статтю 3 (заборона катувань), статтю 2 Протоколу № 1 (право на освіту) і статтю 14 (заборона дискримінації) Європейської конвенції.

Стаття 6 § 1

Суд неодноразово повторював, що право на початкову освіту є цивільне право з погляду статті 6 і тому її не варто застосувати в цій справі. Після цього він знайшов, що тривалість процедур (понад 4 роки) перед Конститу-

ційним судом у настільки важливому випадку була несумірною, і односторонньо ухвалив рішення, що право позивачів на справедливий судовий розгляд у розумний термін не було дотримано в порушення статті 6 § 1.

Стаття 14 у поєднанні зі статтею 2 Протоколу № 1

Суд знайшов, що ця справа порушує головним чином дискримінаційне питання. Він закликав повернутися до положень, установлених раніше в його практиці, про те, що через історичні причини ромі стали специфічним типом незалежної й уразливої меншості. Таким чином, вони вимагали спеціального захисту, в тому числі й у сфері освіти.

У школах, які відвідували позивачі, не було загальною практикою відокремлювати учнів-ромів у окремі класи. Однак саме діти-ромі були відокремлені в окремі класи в цих початкових школах. Отже, існувала очевидна різниця в поведінці з дітьми-роміями, які є тепер позивачами. Таким чином, держава має довести, що практика відокремлення учнів-ромів була виправданою і необхідною.

Суд зазначив, що причина, наведена урядом щодо того, що позивачі вчилися у класах тільки для ромів, була, зокрема, такою: вони погано володіли хорватською мовою. Суд зауважив, що хоча тимчасове відокремлення дітей в окремі класи на підставі поганого володіння мовою саме по собі автоматично не суперечить статті 14 Конвенції, але коли це стосується, як у даному випадку, винятково членів специфічної етнічної групи, то мають даватися особливі гарантії.

Точасні хорватські закони не передбачали окремих класів для дітей, які недостатньо володіють хорватською мовою. На додаток, чи варто відокремлювати дітей у класи тільки для ромів, якщо тести, які визначають рівень володіння хорватською мовою в дітей, не були розроблені, а замість цього визначався загальний фізико-психологічний стан? Хоча в позивачів, можливо, й були деякі проблеми з навчанням, що підтверджується тим, що вони не могли перейти в наступний клас протягом перших двох років навчання. Та це вирішувалося просто — їх відокремлювали у класи тільки для ромів.

Що стосується курсу навчання, позивачам, розподіленим у ромські класи, не була надана спеціально розроблена програма для вирішення їхніх мовних труднощів. Позивачам були надані додаткові уроки хорватської, та цього не достатньо, з огляду на те, що троє з них ніколи не відвідували ці уроки, а іншим позивачам це було надано тільки в третьому і в п'ятому класах. У будь-якому разі, навіть такі додаткові уроки хорватської мови могли лише частково компенсувати нестачу курсу навчання, спеціально розробленого для ромів, відокремлених у окремі класи на підставі поганого знання хорватської.

Усі позивачі провчилися значний період у ромських класах, двоє з них — усі вісім років свого шкільного навчання.

Статистика, надана позивачами по їхньому регіону, якої не заперечував уряд, показала, що відсоток учнів-ромів, які полиши-

ли школу до закінчення початкової освіти, склав 84%. Усі позивачі без винятку кинули школу у п'ятнадцять років, не закінчивши початкової освіти. Такий високий відсоток вимагав вжиття позитивних заходів, спрямованих на поліпшення інформування ромської населення про важливість навчання.

Що стосується пасивності батьків і відсутності заперечень щодо відокремлення їхніх дітей в окремі класи, суд вирішив, що батьки, самі члени незалежної громади і часто малоосвічені, не були здатні зважити всі аспекти ситуації і наслідки своєї згоди, а тому не може бути прийняте відмовлення від права не бути суб'єктом расової дискримінації.

Отже, визнаючи зусилля, докладені хорватською владою, щоб забезпечити отримання дітьми-роміями шкільної освіти, суд вирішив, що у відповідний час не були створені адекватні гарантії, аби забезпечити достатню турботу про спеціальні потреби позивачів як членів незалежної громади. Відповідно, відокремлення їх у класи тільки для ромів під час отримання ними початкової освіти не було виправданним і порушило статтю 14, а також статтю 2 Протоколу № 1.

Стаття 41 (справедливе відшкодування)

Суд вирішив, що держава (Хорватія) має заплатити кожному заявникові 4500 євро в рахунок відшкодування нематеріальної шкоди і 10000 євро всім заявникам у рахунок відшкодування витрат. Однак деякі судді висловили частково незгоду з цим рішенням.

Roma Virtual Network

Ольга Янковська: дар драматичної акторки

Спектакль
«Витівки Майсари»

Ольга Янковська прийшла у театр практично від циганського шатра, зовсім юна, не вміючи до пуття ні читати, ні писати, як, утім, і багато циганських підлітків того часу, найпустотливіша і свавільна, не звикла жити в режимі оспого життя. Але було в ній щось таке, що різко відрізняло її від тисяч циган. У неї був талант, великий дар драматичної актриси. Ось як пише про неї Іван Ром-Лебедев у своїй книзі «Від циганського хору до театру "Ромен"»: «Батьки Ольги кочували. Коли в 1926 – 1928 роках з'явилися перші урядові постанови про пільги та допомоги, що надаються кочовим циганам, які бажають перейти на осілість, деякі з кочових циганських таборів припинили кочувати.

Сім'я Янковських осіла в одному з підмосковних сіл. Кілька років цигани Янковські жили в селі, працювали. Діти – навчалися.

Помер батько. Сім'я втратила основного годувальника і знову повернулася до кочового життя. У рік, коли у «Вечірній Москві» з'явилася перше оголошення про відкриття Студії циганського театру, Янковські приїхували до Москви.

25 грудня 1930 року у Студію з'явився чорнявий, кучерявий циганський підліток, брат Ольги Янковської – Євграф.

На перегляді він чудово танцював. Танцював по-народному, табірному – і був прийнятий у Студію. Через два роки він уже грав Хосе в першому спектаклі «Кармен». Самобутній, яскравий, темпераментний актор Євграф Янковський швидко зайняв у театрі помітне місце.

Через кілька років після чергової репетиції перед режисером і групою акторів виникло щось маленьке, бдлолице, світловолоосе, з сирими, широко відкритими очима, в довгій циганській спідниці, високих зашнурованих черевиках.

— Я – Янковська! Оля! Вашого артиста, графа Янковського, сестра! – заявила вона. – Хочу в театр... У наш – циганський!

— Скільки ж тобі років?

— Не важливо. Все одно хочу в театр.

— Школярка?

— Ну і що?! Давно вже було тринадцять.

— Мала ще, – відмахнувся режисер. – Підростеш – приходить. А поки вчися.

Оглянувши всіх недобрим поглядом, дівчинка не поспішаючи пішла.

Через деякий час знову з'явилася.

— Чи не візьмете, все одно з театру нікуди не піду.

Відчувши, що від цієї впертої дівчинки відцепитися неможливо, режисер обурено вигукнув:

— Йди на сцену!.. Швидко!

Нітрохи не бентежачись, не поспішаючи, настирлива істота з підністю вийшла на сцену.

Поглядаючи на неї байдужими очима, режисер поставив їй досить складний етюд.

— Іди за куліси, зберися, потім вийдеш, – додав він і скопився за голову.

Через хвилину, при повній тиші, дівчина вийшла на сцену, і – буквально через кілька секунд усі, хто сидів у залі для глядачів, зрозуміли: перед ними – самородок! Талант!

— Треба взяти. Все одно не відцепитися, – вмовляли головного режисера артисти. – Років зо два-три додамо, і зійде.

Оля Янковська увійшла до трупи театру. Це було в 1935 році. Через кілька років вона грала в багатьох спектаклях – фольклорних, сучасних, класичних. І стала прикрасою сцени нашого театру.

Віддана театру, працююча, багатопланова актриса Ольга Янковська була нагороджена орденом «Знак Пошани», п'яніше їй було присвоєно звання Заслуженої артистки республіки, а в дні 50-річного ювілею театру – Народної артистки РРФСР.

За роки роботи в театрі вона зіграла величезну кількість ролей. У виставі «Ром Баро» її Августа –

втілення жіночності та краси. У виставі «Народився я в таборі» Гундя – отака собі особа з категорії «не хочу, а зачеплю». У «Іхали цигани» – «яниця з сигаретою в роті, рибиною і пляшкою в руках. У виставі «Гаряча кров» це характерна героїня Фануца, в міру хитра, в міру розумна, в міру смішна, що має гострий язик і любить усім серцем. У «Законі предків» вона – втілення зла і підступності, її Сатуня не здатна на жалюватість, вона жорстока і незважлива. Одна з останніх її вистав – «Квіт вишні», де вона – господиня корчми Стефка, любляча мати й мудра жінка, але через слабкість характеру змушена миритися з інтригами, які плетуться навколо. Стефка долає природне боягузтво і повстає проти негідника, хоча розуміє, що платою за торжество справедливості буде її життя.

Вона була одною з найпопулярніших актрис театру «Ромен» Нагороди, шанувальники, популярність – та все це, здавалося, жодним чином її не обходило. По суті, вона залишилася тим самим дівчиною, яке прийшло в театр, тому що хотіло стати артисткою, бо відчувало, що сцена – це її призначення. Для неї граби на сцені було так само необхідно і природно, як дихати. За довге життя, прожите в театрі, вона так і не навчилася швидко читати, маючи феноменальну пам'ять, зачувала роли напам'ять просто після першого читання і під час «застільного» періоду читала, навіть не заглядаючи в текст надрукованої на папері ролі.

Зовні незвичайно жіночна: тендітна витончена фігура, світлі кучері і величезні блакитні очі, – вона ніби зійшла з обкладинки закордонного журналу, отака собі «європейська дівчина» з вибуховим, хльостким циганським темпераментом і саме її, Леліним, почуттям гумору. Вона могла висміяти кого завгодно і зробити це так тонко і доречно, що це стало анекдотом і довго не склалося з вуст, вона була просто крилиця крилатих фраз. Молоді актриси боялися її як вогню, тому що вона могла влаштувати рознос, наприклад, за погано, як їй здавалося, зіграну роль.

Але все це було за лаштунками. Головне ж для Ольги була сцена, тут вона була справжня. Ольга Янковська – актриса, яку неможливо переіграти, але пра-

цювати з якою було велике щастя, бо вона була прекрасним партнером. Усі, кому пощастило працювати з нею на сцені, в один голос стверджують, що кращого партнера не зустрічали. Як шкода, що не залишилося жодного відеозапису її вистав. І теперішнє покоління молодих артистів не має можливості доторкнутися до її творчості, і мало хто з молодих знає, хто ж така була ця знаменита артистка – Ольга Янковська. До болю прикро, що пам'ять з часом стирає гостроту спогадів, і дедалі

рідше тепер уже старше і середнє покоління артистів театру «Ромен» згадують у розмовах про неабияку жінку і велику артистку, яка прожила своє життя чесно, віддаючи всю себе, всю свою незамутнену, по-дитячому чисту душу акторській професії. Вона, як і багаторічній її покоління, робили славу театру «Ромен», вершили його історію, вони і були самим театром.

Тетяна Рєпіна
(3 журналу «Цигани Росії»),
№ 2 (6) 2009 р.

Роль Августи у спектаклі «Ром Баро».

РОМ-ПРЕС

Нерівність за межами принятності

Карл Роуландс із Міжнародної філії праці каже: «Роми не є причиною економічного лиха ЄС, а є серед його головних жертв».

Чимало ЗМІ, які писали про виселення ромів з недалеких від Парижа поселень, пропустили основне. Ці люди були, перш за все, економічними мігрантами. Звичайно, в Європейському Союзі расизм існує,

і роми зазнають його протягом тривалого часу. Врешті-решт, рабство було скасоване в Румунії тільки в останні роки XIX століття. Роми залишалися предметом жорстокої експлуатації ще для багатьох наступних років. Сьогодні ж їх становище свідчить про ризик нерівності та високий рівень бідності, який є далеко за межами прийнятності. Цим визнається вся Східна Європа, особливо Румунія, Болгарія, Угорщина та Словаччина. Безпритульність та злиденність змушують ромів цих країн мігрува-

ти, створювати незаконні поселення на околицях сучасних міст. Лікування ромів як етнічної групи, яка потребує допомоги, не принесло великого успіху, незважаючи на фінансування в мільйони євро. Все це відбиває економічні проблеми, що домінують у регіонах, в яких вони живуть. Безробіття, злидні й безвихідь є давніми проблемами ромів, однак часто ЗМІ використовують стереотипи, асоціюючи їх зі злочинцями і волоцюгами. Насправді ж, статистика свідчить, що ці люди набагато частіше страждають від депресії та інших форм психічних розладів, з високим відсотком самогубств, ніж переходять до злочину.

www.tribunemagazine.co.uk

Фінський міністр виступає проти заборони на жебрацтво

Міністр закордонних справ Фінляндії **Олександр Стубб** засудив плани уряду заборонити вуличне жебрацтво. Він закликав лідерів ЄС замість цього забезпечити підтримку для ромської меншини в Європі.

Стубб заявив, що проблеми, з якими стикаються групи ромів у Європі, а також практика жебрацтва, мають розглядатися на рівні підтримки у фінансових програмах, як-от фонди ЄС.

Міністр закордонних справ

закликав держави-члени ЄС виділити кошти на вирішення проблем ромів у ході майбутнього планування бюджету. Він запропонував створення пайових інвестиційних фондів, які би допомогли у інтеграції ромів у суспільство.

«Роми так само важливі, як і будь-які інші групи меншин», – заявив він. Стубб також зазначив, що право на вільне пересування в регіоні є одною з основних свобод в ЄС. Це не питання тільки для Румунії, Болгарії і Франції. У всіх нас є спільна відповідальність», – додав міністр закордонних справ Фінляндії.

<http://www.yle.fi>

Астрологічний гороскоп

з 1 по 15 листопада

Овен. Ризик, звичайно, рід благородна, однак захоплюватися ним не варто. Краще використовувати свою енергію в мирних цілях... З 8 до 15 листопада не соромтеся проявляти себе перед начальством з кращого боку. Це — чудовий період для кохання і творчості. Щодо здоров'я, то беріть за правило переохолодження, можливі застудні захворювання.

Телець. З'явиться в ці дні бажання почати життя заново. З 10 до 15 можливі поїздки. Остерігайтеся конфліктів з керівництвом, не демонструйте своїх настроїв. Деяких закоханих Тельців з 6 до 13 листопада підстерігають непорозуміння, сварки. Дев'ять періоду — не переїдайте! Вживайте більше овочів, фруктів, хліба: клітковина не дозволить жирам відкладатися в організмі.

Близнята. Зорі не обіцяють вам легких перемог, однак з 1 до 13 листопада на вас чекає непоганий прибуток, з'явиться можливість витратити гроші направо й наліво. Однак радимо цього не робити: краще вкласти кошти в ремонт, нерухомість, освіту і дітей. Не варто зловживати гострою їжею.

Рак. Цей період буде для вас позитивним та активним. Оптимізм дозволить вдало вирішити будь-яку виробничу задачу. Однак можливі дрібні неприємності. Щоб уникнути інфекційних захворювань, намагайтеся менше бувати в місцях великого скупчення людей. Не піддавайтеся ревнощам!

Лев. Перша половина листопада буде для вас яскравою. Доля готує перемини та приємні сюрпризи. Ви будете в центрі різних подій та отримаєте чудову можливість виявити свої ділові якості й організаційські здібності. У цей період можуть зав'язатися романтичні стосунки. Вживайте їжу, багату на білок, це допоможе зміцнити імунітет.

Діва. Для багатьох Дів перші два тижні листопада прокидаються у стилі ретро: ви повернетеся до забутих справ і проблем, а також зустрінетеся зі старими (й не завжди добрими) знайомими. З 1 до 10 листопада — час позбутися всього зайвого і непотрібного, починаючи з вмісту шафи і закінчуючи шкідливими звичками. Можлива неприємна ситуація на службі. Особливу увагу приділіть профілактиці застудних захворювань.

Терези. Це час поїздок, активного способу життя, зайняття спортом. Чим більше ви спілкуватиметеся, тим успішніше підуть ваші справи. Заведьте корисні знайомства, виявляйте свої організаційські та творчі здібності. Неодружені та незаміжні Терези в цей період можуть зустріти своє кохання, свою „половинку“. Пийте відвари з трав, знайдіть заняття для душі — це підніме імунітет і поліпшить настрій.

Скорпіон. Енергетика Скорпіонів перебуває у найвищій точці підйому. Ви покращите своє матеріальне становище. Будь-які поїздки пройдуть успішно і принесуть чимало цікавих вражень. Для вас відкриються чудові перспективи в кар'єрі. Початок листопада найкращий час і для зміни роботи. Однак намагайтеся не перевтомлюватися і не замерзати. Звичайна застуда у цей період може обернутися для вас серйозними ускладненнями.

Стрілець. У перші два тижні листопада зможете здійснити свої плани: все, за що взялися, вам вдасться, проте не залишайте без уваги дрібниці. Романтичні стосунки, однак, можуть бути розірвані. Відмовтеся від гострої їжі — беріть печінку.

Козеріг. Зорі обіцяють вам достатньо сил і терпіння для того, щоб почати життя з нового аркуша. Це чудовий час для підкорення нових вершин. Доля дасть також шанс для стабілізації романтичних стосунків. Лікуйте хронічні захворювання. Варто піти до лікаря і обстежитися.

Водолій. Вам потрібно завершувати розпочате і рухатися вперед. Початок листопада найкращий час для всіх справ професійного характеру, а також для нових знайомств. До 15 числа всі конфлікти вирішаться. Щодо здоров'я, то в цей період можуть загостритися захворювання суглобів.

Рибі. Представникам цього знаку Зодіаку, які народилися з 25 лютого до 7 березня, нічого не загрожує. У них буде багато енергії, творчих можливостей, моральних та фізичних сил. А ось Риб, які народилися з 8 до 20 березня, підстерігають особисті та фінансові невдачі. Доведеться вирішувати давні проблеми. В першій половині місяця остерігайтеся алергії та інфекцій. Збалансуйте своє харчування, пийте фіточаї.

ПОЕЗІЯ

„Ти завжди зі мною...“ „Ту саек сал манца...“

Ты моя звезда

Ты моя звезда
Всегда, везде и всюду,
Как прирак, предо мной.
Казалось, что забуду,
Но ты всегда со мной.
Я верю, вновь мы будем
С тобой весну встречать.
Я знаю, друг без друга
Нам счастья не сыскать.
Ты — моя звезда, моя любовь
Я, я никогда не разлучусь с тобой!
Для нас весна настанет,
Счастливая весна,
И снова в даль поманит,
В страну любви она.
И далеко дорогой
Пройдем мы сквозь года,
И счастье у порога
Нам будет ждать всегда.
Ты — моя звезда, моя любовь
Я, я никогда не разлучусь с тобой!

Дятунчара (С тех пор...)

Диалект венгерских ромов (кэлдэраля)

Дятунчара, дятунчара
Те гила сэрв,
Дятунчара, дятунчара
Ме лен чи бистрав.
Де сар годи, де сар годи
Те якха дикхлем,
Дятунчара, дятунчара
Чи на май сутем.
Бут дрома, бут дрома,
Бут дрома пхирдем,
Дяба, дяба, дяба
Тут ме аракхлем.
Мар о штрмпф, мар о штрмпф,

Ольга Степанівна Деметер-Чарська — заслужена артистка Росії, відома своїми багатогранними талантами. В молоді роки непересічна співачка і танцівниця, педагог, яка виховала багатьох співаків і танцюристів, композитор, поетеса, авторка збірки власних пісень, гітаристка, піаністка, а також авторка перших мемуарів ромської жінки „Доля циганки“. Все життя Ольга Степанівна займалася самоосвітою, все життя тягнулася до культури і знань, оскільки не отримала повної освіти ні в школі, ні в інституті. У дитинстві вона кочувала разом з усією родиною. Як пише сама Ольга Степанівна у своїх спогадах „Доля циганки“, в яких відбилася історія життя усієї великої родини Деметер і сімей, які з нею поридилися, — походить вона з угорських ромів, з роду Петреші, а саме прізвище — від угорського міста Демечер.

Ольга Степанівна пише пісні — і тексти, і музику, гумористичні та ліричні вірші, присвяти, яких у неї чимало: багатьом родичам, артистам театру „Ромен“, у якому танцювала у балетній групі, його керівнику і другу Миколи Сличенкові та іншим. Свою інтимну лірику присвячувала чоловікові — Олексію Дулькевичу, чудовому музиканту і композитору, на жаль, нині покійному.

Наразі пропонуємо нашим читачам кілька віршів Ольги Деметер-Чарської ромською та російською мовами.

Жикай чи перав!
Пурме, пурме, пурме, пурме
Тут ангали дав!

Дрэ дром (В дороге)

Манг пхэндлэ мануша,
Со традишэ ромэн.
Бут хасинэ енэ пиро дрома.
Ай, лэн традишэ чаворэнца дро вэша,
Далэ рэндоскэ бут прогэнэ бэрша.
Ек ромнори бахталы,
Зор латэ сис бари.
Ей упрстандыя чериканэс.
Сыс пиранги и бокхалы рат и дэвэс.
Дрэ дром мангя ей з дэвлэс зуралэс.
Тэ зрипирэс пхаро,
Сыр традишэ ромэн,
Сыр зрипирэс — дукхала о ило.
Замэнчиндэ роман, чавалэ, нин палсо,
А тэ пхэнэс нашты
Никонэскэ нисо.
Вэсна
Вэсна, вэсница авья,
Цветы розмэкнэлэ,
Ко паны сарэ чая
Ай, скэдынэлэ.
О гила забегандлэ
О чая паш рэка,
Глос чаенгири шундлэ
Чавэ пэ брэгэ.
Сож, чавалэ, тэ пхэнэс,
Кокорэ полэна,
О чая забегандлэ
Чавэ кхэлэна.
Мэ на сом чай пхутькирды,
Мэ туман мангавя,
Забеганты гилори,
Мэ покхэлава!

Москва, 4.12.1998.

Всеукраїнський двотижневик газета „Романі Яг“

Регістраційне свідоцтво серія KB №5877 від 20.02.2002

Газета виходить за підтримки Міжнародного фонду „Відродження“

Редколегія : шеф-редактор — Аладар Адам, менеджер-редактор — Євгенія Навроцька, журналіст — Мирослав Горват, літературний редактор — Людмила Кудрявська, коректор — Любов Лаврич, комп'ютерна верстка — Роман Сивокін, програміст веб-сторінки — Степан Степчук, дизайн газети — Николай Бессонов.

Громадська редакційна рада: Володимир Бамбула

Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріал. Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на „Романі Яг“

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 88000, м. Ужгород, вул. Дунавського, 18, телефон (0312) 63-82-56, 66-81-56.

E-mail: romani_yag@mail.ru, http://www.romaniyag.org, romaniyag.wordpress.com

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська, 13. Умови друку, арк. 2. Тираж 450. Зам. № 1650

